

Kutatási záró beszámoló

a „Hivatások születése – magyarországi professzionalizáció a 19-20. században”
című multidiszciplináris kutatásról

Kiss Zsuzsanna, ELTE TáTK, Történeti Szociológia Tanszék
e-mail: zsuzsi.kiss@tatk.elte.hu

I. A kutatócsoport résztvevői

A kutatócsoport az nyertes pályázatban tervezett időpontban, 2015 novemberében kezdte meg a működését. Az induláskort a csoport tagjai közül öten az ELTE TáTK szociológia szakának MA képzésére (Bede Soma, Komka Ida, Portörő Péter, Ruzskai Szilvia Éva és Szabó Gábor), egy fő humánökológia MA-ra (Buza Nikoletta), egy fő az ELTE BTK történelem MA képzésére (Izsák Anikó-Borbála) járt, és egy fő ELTE-BTK Gazdaság- és Társadalomtörténeti Doktori Program hallgatója volt (Magos Gergely). A első félév során aktív érdeklődőként a Gazdaság- és Társadalomtörténeti Doktori Program egy további hallgatója (Detre Katalin) is csatlakozott a csoporthoz.

2016 szeptemberétől a kutatócsoport eredeti tagjai közül többen nem folytatták egyetemi tanulmányaikat (Komka Ida, Portörő Péter és Ruzskai Szilvia MA diplomát szeruett, Búza Nikoletta más elfoglaltságai miatt búcsúzott el a csoporttól). Ez a változás, amely bár kalkulálható lett volna, mégis felkészületlenül ért, arra kényszerített, hogy némiképpen átszervezzük a kutatási kérdéseket és a szerteágazó, több hivatás történetét felölelő kutatás helyébe egy szűkebb fókuszú vizsgálatot léptessünk. Mivel – ahogy később kitérek majd rá – a források a gazdasági réteg vonatkozásában ígéretesnek mutatkoztak, ebbe az irányba fordultunk. A kilépett hallgatók helyett új résztvevőt – a költségvetés adta korlátok miatt – csak kisebb részfeladatok elvégzésére vontunk be. 2017 januárjától így kapcsolódott be a munkába György Márk szociológia BA-s hallgató. Ő korábban már részt vett a kutatás alapjain szervezett, az alapszakos szociológus képzés részét képező szakmai gyakorlatban, és az ott végzett munkája alapján bizonyult alkalmasnak a kutatócsoportba való bekerülésre. Kreditekért végzett szakmai gyakorlat formájában rajta további két hallgatónak is módja volt rövidebb ideig bekapcsolódni a kutatócsoport munkájába.

II. Pedagógiai eredmények

A kutatási projekt egyik központi célkitűzése volt, hogy a résztvevő hallgatók számára olyan elméleti és kutatás-módszertani ismereteket nyújtson, amelyeket a tanrendi képzés során nem kaphatnak meg, és amelyeket később – akár más területen is – saját kutatómunkájukban is fel tudnak használni. Mivel a csoport tagjai tudományterületek- és előképzettség alapján eltérő háttérrel rendelkeztek, arra is szükség volt, hogy biztosítsuk, kidolgozzuk a közös fogalomkészletet és elméleti alapokat a tervezett kutatáshoz. A professzionalizációról szóló szakirodalomnak már a kutatási koncepció megfogalmazásakor elvégzett, előzetes áttekintése is nyilvánvalóvá tette, hogy a hazai kutatásban alig kultivált terepre merészkedünk, ebből következően mind a történeti, mind a szociológiai képzésben végzett hallgatók számára szükséges és hasznos is volt a téma irodalmának közös feldolgozása. Ehhez az első félévtől kezdve kéthetente közös megbeszéléseket tartottunk. Ahogyan a korábbi beszámolóban már összefoglaltam a megvitatandó szövegek tematikáját a csoport doktorandusz résztvevője állította össze. A megbeszélések során az elmélet őshazájában (USA) az 1950-60as években született szövegektől jutottunk el az elmúlt évtized legfrissebb publikációihoz: ez lehetőséget adott arra, hogy nyomon kövessük egy elmélet fejlődését, alakulását, a kritikai szempontok megjelenését, illetve azok hatásának beépülését és alkalmazását az elmélet újabb megfogalmazásaiban egy jól definiált téma keretei között. Nem pusztán magának a professzionalizáció elméletének a megismerése volt újdonság a résztvevők számára, hanem – ahogyan ez menet közben kiderült – az idegen nyelvű szakszöveg olvasás- és feldolgozás, valamint az egy konkrét terület historiográfiájának ilyen mélyre hatoló feldolgozása is az újdonság erejével bír a hallgatók számára.

A kutatócsoporti szemináriumok tapasztalata a reguláris egyetemi képzésbe is beépült, amennyiben a 2015/2016-os és a 2016/2017-es tanév második félévében is indult alapszakos kurzus „Professzionalizáció Magyarországon a 19-20. században” címmel a kötelezően választható társadalomtörténeti blokkban. Ennek során a hallgatók a magyarul elérhető elméleti irodalmak megismerése után egy-egy hivatáscsoport (orvosok, tanárok, újságírók, magánhivatalnokok) hazai történetével ismerkedtek meg részletesen. A 2016/2017-es tanév első félévében mester szakon kis létszámú kutatószemináriumot vezettem. A magyar és angol nyelvű elméleti alapszövegek közös feldolgozása után a szeminárium hallgatói önálló kutatómunkát végeztek: valamely választott hivatás professzionalizálódásának intézményi/törvényi hátterét, vagy adott esetben más dimenzióját dolgozták fel, és a félév végén önálló prezentációban mutatták be. A szeminárium hallgatói közül többen is 20-21. századi témát választottak és önálló kérdéseken alapuló esettanulmányokat készítettek (pl. az

orvosi hivatás és a hálapénz kérdéséről vagy a taxis-Uber vitáról), amelyekben a klasszikus és a legfrissebb (de)professzionizációs elméletekből merítve innovatív módon alkalmazták saját kutatásukban a professzionizáció fogalmát. Visszajelzéseik alapján a kurzus számos fontos tapasztalatot és új nézőpontot adott a hallgatók saját érdeklődésén alapuló kutatásaihoz. A szemináriumon a kutatócsoport két tagja is részt vett, közülük Szabó Gábor az új osztályelméletek és a deprofesszionizáció/proletarizáció elméletétörténetét kapcsolata össze elméleti áttekintő tanulmányában. Ebből a dolgozathoz 2018 nyarára mesterszakos szakdolgozatot készít a vezetésem mellett.

A kutatócsoport történelem mesterszakos hallgatója, Izsák Anikó-Borbála 2016 nyarán sikeresen védte meg a kutatócsoport témájához részben kapcsolódó, az erdélyi értelmiségről írott szakdolgozatát. Ezt követően felvételt nyert az ELTE BTK Történelmi Doktori Iskola Gazdaság- és Társadalomtörténelmi Doktori Programjára, ahol továbbra is

A kutatócsoporti szövegelemző szemináriumokon fogalmazódott meg az az elképzelés, hogy a feldolgozott szövegeket érdemes és hasznos lenne magyarra fordítani és egy tematikusan szerkesztett szöveggyűjteményben megjelentetni. Világossá vált ugyanis, hogy a professzionizációs elméletek széleskörű bemutatása valóban több tudományterület számára is hasznos lenne. A hazai történettudományos és szociológiai diskurzusban is az figyelhető meg ugyanis, hogy (dacára annak, hogy a kutatók részben nyilvánvalóan ismerik a külföldi szakirodalmat) a témában végzett kutatások rendkívül erősen támaszkodnak a magyarul is elérhető elméleti szövegekre. Ezek azonban – tapasztalataink szerint – meglehetősen egyoldalúan (a funkcionista-strukturalista, illetve attribútum-típusú megközelítésekre támaszkodva) vizsgálják a hivatások történetét. Ezért találjuk szükségesnek az elméleti perspektíva szélesítését, amihez egy nyomtatott és/vagy elektronikus formában is hozzáférhető szövegválogatás nagyban hozzájárulhatna. Az eltervezett kötet ezen túl oktatási segédanyagként is funkcionálhatna a társadalomtudományos- és bölcsészképzés hallgatói számára is. „A professzionizáció elmélete (Történelmi – szociológia szöveggyűjtemény)” címmel tervezett kötet (amelynek Magos Gergellyel készítettük elő) pályáztunk az ELTE TáTK 2016-os kari jegyzet- és könyvkiadási pályázatán. A hosszú és alapos előkészítő munkálatok után (amelynek a szövegek kiválogatásán túl része volt a külföldi kiadókkal való egyeztetés a fordítás lehetőségéről és költségeiről – és amelynek során több nagyrangú kiadó is a piaci árnál alacsonyabb vagy ingyenes jogdíjat biztosított volna; a fordítókkal, illetve az

Eötvös Kiadóval való egyeztetés) egy kb. 30 íves (kb. 550 szerzői oldalas) kötetterv készült, amely húsz szöveget tartalmaz a következő rendben:

I. Bevezető tanulmány

II. A hivatások első teoretikusai: a funkcionalista és strukturalista megközelítés

1. Durkheim, Emile 1958: Professional Ethics and Civic Morals. Glencoe. (1-13)
2. Carr-Saunders and Wilson 1933: The Professionals. London
3. Parsons, Talcott 1954 [1939]: The Professions and Social Structure. In: Parsons, Talcott: Essays in Sociological Theory. Revised Edition. Glencoe, 34–49.
4. Greenwood, Ernest 1957: Attributes of a Profession. Social Work. (2.) 3. 45-55
5. Wilensky, Harold L. 2010 [1964]: Minden szakma hivatás? Korall (11.) 42. 19–53
6. Etzioni, Amitai (ed.). The Semi-Professions and Their Organization. New York: Free Press, 1969 **VAGY** Barber, Bernard 1963: Some Problems in the Sociology of the Professions. Daedalus (92.) 4. 669–688.

III. Kritikai megközelítések

7. Hughes, Everett Cherrington 1964 [1958]: Men and Their Work. London. 42-55.
8. Freidson, Eliot 1970: Profession of Medicine. A Study of the Sociology of Applied Knowledge. New York. 71-84. ill. 335-358. oldal
9. Abbott, Andrew 1988: The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labor. Chicago. 86-113
10. Magali Sarfatti Larson 1977: The Rise of Professionalism: A Sociological Analysis. Berkley. 9-18, 41-52.
11. Brante, Thomas 1993: Professional types as a strategy of analyses In: Burrage, Michael – Torstendahl, Rolf (ed.): Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions. London. 75-93.
12. Collins, Randall 1993: Market closure and the conflict theory of the professions. In: Burrage, Michael – Torstendahl, Rolf (ed.): Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions. London. 25-43.
13. Gouldner, Alvin Ward 1979: The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class. A Frame of Reference, Theses, Conjectures, Arguments, and an Historical Perspective on the Role of Intellectuals and Intelligentsia in the International Class Contest of the Modern Era. London
14. Derber-Schwartz-Magrass 1990: Power in the Highest Degree. Professionals and the Rise of a New Mandarin Order. New York. 3–8.
15. Oppenheimer, Martin 1973: The Proletarianization of the Professional. In: Halmos, Paul (ed.): Professionalization and Social Change. Keele. 213–217.
16. Haug, Marie R. 1973: “Deprofessionalization: An Alternate Hypothesis for the Future.” Sociological Review Monograph 20. 195–211
17. Illich, Ivan 1977: Disabling Professions. In: Illich, Ivan – Zola, Irving Kenneth – McKnight, John – Caplan, Jonathan – Shaiken, Harley: Disabling Professions. London. 11-39

IV. A hivatások kérdése Európában - kitekintés

18. Siegrist, Hannes 2004: The Professions in Nineteenth-Century Europe. In: Harmut Kaelble (ed.): The European Way. European Societies during the Nineteenth and Twentieth Centuries. New York. 68–88.
19. Kocka, Jürgen 1993: Bürgertum and profession in the nineteenth century..In: Burrage, Michael – Torstendahl, Rolf (ed.): Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions. London. 62-74.
20. Krause, Elliott: Professions and the State in the Soviet Union and Eastern Europe: Theoretical Issues. In: Jones, Anthony (ed.): Professions and the state. Expertise and autonomy in the Soviet Union and Eastern Europe. 1991. 3-42.

Ez a tervezett gyűjtemény nem pusztán historiográfiai gyűjteményként, hanem alapvető elméleti segédletként szolgálhatna bármely modern professzió kutatása során. A tervezett gyűjtemény nem csak egy szűkebb szakterület historiográfiai áttekintéseként egyedülálló, hanem az összeválogatott szövegek elmélettörténeti válogatásként is hiánypótlónak tekinthetők.

Sajnos, a magas fordítási költségek miatt a TáTK nem tudta támogatni a kötet megjelentetését. Ennek ellenére úgy gondoljuk és reméljük, hogy a kötettervbe fektetett munka nem volt haszontalan és a jövőben, más források felkutatásával még sikerre vihetjük az ügyet – ezzel is segítve a felzárkózást ahhoz a nyugati-európai trendhez, amely napjainkban egyre erősebben bontakozik ki a professzionalizáció-kutatásban.

III. Tudomány-népszerűsítés, tudományos megjelenések

A támogatott projekt kapcsán 2016 márciusában jelent meg velem interjú az ELTE honlapján (<http://www.elte.hu/hir?id=NW-8259>), majd ennek apropóján a Klubrádió „Többet ésszel” című tudományos magazinjában Joós Andreával beszélgettem 2016. április 28-án a hivatások születéséről. Ugyancsak a tudomány népszerűsítése kapcsán fontos az az elismerés, a Dr. Schultheisz Emil-díj amelyet Magos Gergely a Semmelweis Egyetem rektorától vehetett át 2017 októberében. A díjat azok a 35 évnél fiatalabb, tehetséges, orvos-történelemmel foglalkozó szakemberek kaphatják meg, akik kiemelkedő orvostörténeti kutatásokat végeznek.

A kutatócsoport tagjai közül többen és több konferencián is tartottak a projekthez tartozó témáról előadást, illetve több kéziratban lévő, megjelenés alatt álló vagy már meg is jelent tanulmányt is készítettünk az egyes altémákhoz kapcsolódóan.

Izsák Anikó-Borbála:

- 2016 nyarán megvédte történelem mesterszakos szakdolgozatát (Katolikus értelmiségi elit Erdélyben az 1930-as években)
- a 2016. augusztus 27-28-án Csíkszentdomokoson a Márton Áron Múzeum és a Márton Áron Emlékév programbizottsága szervezésében tartott megemlékezésen „Márton Áron és az erdélyi római katolikus értelmiségi elit az 1930-as években” címmel tartott előadást

- a 2016. október 27-29-én Nagyváradon rendezett, A történeti változás és az egyházak történelmisége. Interdiszciplináris egyháztörténeti konferencián előadást tartott „A katolikus egyház helye az 1930-as évek erdélyi magyar szellemi életében” címmel
- 2016 november 11-én előadást tartott az ELTE Történeti Kollégium szervezésében „A katolikus egyház az 1930-as évek erdélyi magyar szellemi életében” címmel
- 2017-ben könyvismertetőt publikált Török Borbála Zsuzsanna Exploring Transylvania. Geographies of Knowledge and Entangled Histories of a Multiethnic Province, 1790–1914. című könyvéről: Versengő haza-tablók Erdélyből. Regio, 25. évf. (2017) 3. szám 301–308. (http://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/179/pdf_162)

Magos Gergely:

- 2017. május 9-én előadást tartott az ELTE TáTK Tudománykutató Központja és az MTA Tudomány- és Technikatörténeti Osztályközi Állandó Bizottsága szervezésében rendezett Test, Lélek és Társadalom című workshopján „Hivatás és diktatúra. A magyar gyógyszerészet története 1939 és 1950 között” címmel
- 2017-ben jelent meg „Végre is arra a pályára léptem, amelyre sohasem éreztem hajlandóságot”: Gyógyszerészképzés a személyes dokumentumok tükrében című írása in: Sasfi Csaba, Ugrai János (szerk.) Iskola, művelődés, társadalom. Az oktatás, nevelés és művelődés társadalomtörténeti látószögei: Rendi társadalom – polgári társadalom 29.. Budapest: Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület, 2017. pp. 277-294.
- ugyancsak 2017-ben jelent meg az az írása, amelyet a kutatócsoporti szemináriumban is megvitattunk: Mérlegen a hivatások: A professzionalizációs paradigma historiográfiája. Aetas. Történettudományi folyóirat pp. 138-157. (2017)

Kiss Zsuzsanna:

- 2017. március 3-án előadást tartottam az „Eszmék – Elméletek – Történetek. Előadások Madarász Aladár 70. születésnapjára” című konferencián a gazdasági professzionalizációról „Nemzetgazdaságtan gazdaszteknek” címmel. Az előadás tanulmányát átdolgozott verziója jelenleg szerkesztés alatt áll és megjelenése 2018-ban várható a szerkesztett Festschriftben.
- A 2017. június 2-3-án a National University of Ireland Moore Institute-jának szervezésében megrendezett Agrarian Reform and Resistance in an ‘Age of Globalization’: The Euro-American World, 1815-1914 című konferencián előadást tartottam „Agricultural Education in Hungary: A Response to the Challenges of the ‘Age of Globalization’” címmel. A konferencián elhangzott szöveg tanulmányát átdolgozott verziója konferencia szervezőinek

szerkesztésében megjelenő kötetben is helyet kapott. A kötet várhatóan 2018-ban jelenik meg a Routledge kiadónál Joe Regan és Cathal Smith szerkesztésében *Agrarian Reform and Resistance in an Age of Globalisation: The Euro-American World and Beyond, 1780-1914* címmel

- Szekcióvezetőként előadást tartottam a Magyar Szociológiai Társaság 2017. október 24-26-a között megrendezett vándorgyűlésén. A „Sokféle modernitás és a magyar társadalomtörténet” elnevezésű szekcióban tartott előadásom címe „Hozzunk mezei gazdaságunkba helyes arányokat” - hagyományos és modern elgondolások a mezőgazdaságról Magyarországon a 19. század második felében volt.

- Elfogadták a jelentkezésemet társ-szekcióvezetőként (Varga Zsuzsannával közösen – ELTE BTK, Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, tanszékvezető) a 2018. június 20-23-a között Santiago de Compostela-ban megrendezésre kerülő *Transition in Agriculture and Rural Societies. The Global Challenges in Rural History* című konferenciára. A szekció címe: *Professionalization, Research and Training in Agriculture: Actors and Institutions in the 19th and 20th century*. Előadásom tervezett címe: *Agricultural Professionalization in Hungary in the 19th century: reason d'état or/and scientific progress* (A konferencia tervezett programja itt megtalálható: <https://transruralhistorycompostela.files.wordpress.com/2017/12/calendario-provisional-en-01-12-2017.pdf>)

IV. Új kutatási eredmények és további lehetséges irányok

A hazai professziók fejlődésének általános folyamatát a makroszintű statisztikák segítségével ragadtuk meg. A 19. századi foglalkozási adatokat is tartalmazó összeírásokból szisztematikusan gyűjtöttük ki a különféle hivatásokhoz tartozók számára vonatkozó információkat, hogy ezek segítségével írjuk le a professzionalizációs folyamat társadalmi kiterjedésének alakulását. Az áttekintés során a következő forrásokra támaszkodtunk: Fényes Elek: Magyarország statisztikája. Pest, 1842-1843 (3 kötet); Fényes Elek: Magyar gazdasági névtár 1848. szökő évre. Pest, 1847; Fényes Elek: Magyarország leírása I. Pest, 1847; Földes Béla: Magyarország statisztikája összehasonlítva egyéb államokkal, kül. tek. Ausztriára. 1885; Hunfalvy János: A magyar-osztrák monarchia rövid statisztikája. Bp., 1874; Illyefalvi Vitéz Géza: Magyarország statisztikája, 1910; Pisztorj Mór: Az osztrák-magyar monarchia statisztikája, Bp., 1874; Pisztorj Mór: Az osztrák-magyar monarchia statisztikája, Bp., 1884; Télfy (Zima) János: A mezei gazdaság elvont statisztikája, Pozsony, 1845; Láng Lajos (szerk), Keleti K. és Jekelfalussy J. közreműködésével: Magyarország statisztikája, Bp., 1884.

(2 kötet: 1. kötet = népességi stat., 2. kötet = gazdasági stat.); Keleti Károly: Magyarország statisztikája, 1876; Hunfalvy János: Az osztrák birodalom rövid statisztikája különös tekintettel a magyar államra, 1867.

A kutatócsoport hallgatói résztvevőinek összetételében bekövetkezett változások miatt – ahogy fentebb már jeleztem – idő közben a kutatási koncepciót is módosítanunk kellett némileg. Ez inkább csak egyes hivatásoknak szentelt kutatói energiák átcsoportosítását, semmint a kezdeti tervek teljes átalakítását jelentette. (Másképpen persze tanulságos, hogy az egyetemet elhagyó hallgatók közül néhányal teljesen megszakadt a kapcsolat; annyira, hogy a jelen beszámoló megírásához egykori résztvevők között körbeküldött információkérő levelemre sem kaptam választ...) A kutatás 2016 nyaratól 2017 tavaszáig tartó időszakában tehát már koncentráltan csak három hivatással: a gyógyszerészekkel, az agrárszakemberekkel (gazdatisztekkel) és végezetül egy nagyobb csoporttal, az erdélyi értelmiséggel foglalkoztunk kiemelten.

A **gyógyszerészet** professzionalizációjával kapcsolatos eredményeit Magos Gergely a 2018-ban megvédeni szándékozott disszertációjában fogja összefoglalni, illetve előzetes eredményeit a fentebb már megjelölt publikációkban és előadásokon nyilvánossá tette.

Az **erdélyi értelmiség** kérdésével Izsák Anikó-Borbála doktori kutatásaiban foglalkozik. Felhasználva a projekt során elsajátított alapvető elméleti ismereteket és a prozopográfiai módszer használata során közösen, vagy részben közösen kidolgozott kategóriáinkat az erdélyi magyar értelmiségiek 1920-as évektől kibontakozó „nemzedékváltását” kezdte elemezni. Ehhez két forrást használt, melyek feltárása, digitalizálása és elemzése alapkutatás. Az első forrás 1935-1936-ban keletkezett: az 1900 és 1917 között született, Romániában élő, magát magyarnak valló diplomás férfiak névsora (Parecz György: Az új nemzedék seregszemléje. *Magyar Kisebbség*, 1936. március 1. 118-123., április 1. 176-178., április 16. 210-215., május 16. 252-255., június 1. 288-293., november 16. 581-582.) A második a Keresztény Magyar Közéleti Almanach 1941-ben megjelent harmadik, „erdélyi” kötete, amely sok olyan fiatal ember nevét és adatait is tartalmazza, akik az átszervezést követően jutottak fontos pozíciókba. Az első forrás meglehetősen adatszegény, a második – lévén egy ki-kicsoda – épp ellenkezőleg, adatgazdag (bár nem ellenőrzött). A Parecz-féle forrásban található adatok volumenét érzékelteti, hogy Parecz az eredeti tervet – az életrajzok gyűjtését – a nevek mennyisége miatt elvetette. Helyette a 27 megyéből érkezett, és 443 településhez kapcsolt, összesen 1235 név hat közleményben jelent meg a folyóiratban. A nevek az aktuális

lakóhely szerint csoportosítva: megyénként, azon belül pedig helységenként, a román helynevek abc-rendjében szerepelnek. Bár az első közlemény megjelenésekor még csak hétszáz körül járt a beérkezett nevek száma, már ilyen mennyiségű életrajz közlését is megterhelőnek tartották a folyóiratra – önálló kiadvány gondolatáról nem esett szó. A gyűjtés legnagyobb részben a korábban Magyarországhoz tartozó megyéket érintette, de nem kizárólag: előbbiekből, vagyis az ország erdélyi (16), bánáti (3) és körös-máramarosi (4) régióinak összes megyéjéből érkeztek nevek, de ezeken kívül Muntenia régió négy (Argeş, Brăila, Ilfov, Prahova) megyéjéből is.

Az adatok digitalizálása lehetővé tette olyan alapvető leíró statisztikák (pl. az értelmiségen belüli foglalkozási/végzettség szerinti megoszlás; a földrajzi megoszlás mintázata; az egyes hivatások településtípusonkénti eltérő megjelenése) elkészítését, amelyek egyrészt statisztikai jellegüknél fogva alapvetően újdonságot jelentenek a kutatásban, és ezáltal, másrészt további kutatások kiindulópontjául szolgálhatnak. Az eredmények egyúttal jelzik a modern erdélyi magyar értelmiség nemzedékváltása során kialakuló legjellemzőbb tömböket, illetve kérdéseket vetnek fel az egyes megyék intellektualizáltságával és a fiatalok elhelyezkedési lehetőségei kapcsán. Előbbire nézve nagy szerepet kaphatnak a nagyobb oktatási intézmények, ahol a tanárok tömörültek, utóbbi talán az újonnan létrehozott munkahelyeket is illeti, valamint implikálja azt a kérdést, hogy az egyes szakmákon belül milyen gyors volt az előrehaladás, és ez hogyan függött adott település elhelyezkedésétől, jogállásától. Ezeknek a kérdéseknek a részletes elemző megválaszolásához még időre – és részben további kutatásokra – van szükség, ám elmondható, hogy Izsák Anikó alapvető lépéseket tett a feltárásban.

A legnagyobb eredményeket a hazai **agrárértelmiség** történetének kutatásában értük el. Már a kutatás megkezdése előtt tudomásunk volt arról, hogy a hazai agrárképzés egyik első- és egyben legfontosabb intézményének, a Magyaróvári Gazdasági Akadémiának a beiratkozott hallgatóiról többféle forrás is létezik. Kiindulópontunkat a Hugo H. Hitschmann-féle 1818-1865 közötti névjegyzék képezte, amelynek adatait csoportmunkában digitalizáltuk. Az elkészült adatbázis 1900 nevet tartalmaz, amelyek mellé mindenekelőtt a névjegyzékben eleve megtalálható adatokat kapcsoltuk: az iskolába való belépés évét, a születés dátumát (év/hó/nap), a származási települést és a „jelenlegi” (vagyis a forrás keletkezésének időpontjában fennálló) lakhelyet és foglalkozást. Ezeket a következő lépésben kiegészítettük olyan változókkal, amelyek a releváns elemzést teszik lehetővé vagy könnyebbé: rögzítettük a

hallgatók nemesi státuszát és annak jellegét; a születési hely és az iskola távolságát; illetve pontosítottuk a földrajzi kategóriákat és megnevezéseket). Az adatbázis fejlesztésének következő nagy lépését Szögi László önzetlen kollegiális segítségének köszönhetjük, amiért ezúton is őszinte hálámat szeretném kifejezni. Szögi László peregrinációs kutatásai során befényképezte az összes hazai, felsőfokon képző intézet hallgatói anyakönyveit. Ezek közül bocsátotta rendelkezésünkre az óvári intézetre vonatkozó 1818-1846 közötti időszakot illető képeket. Az anyakönyvekben szereplő adatokkal (vallás, státusz, apa/anya/gyám neve és foglalkozása, előző iskola vagy iskolák) kiegészítve az adatbázisunk immár mintegy száz változót tartalmaz, amelyek kódolása ugyancsak megtörtént – azaz az adatbázis alkalmassá vált arra, hogy statisztikai programmal elemezhető legyen.

Az egyszerűbb leíró statisztikai táblázatok elkészítése után a további feladat az átfogóbb elemzés elkészítése, illetve az 1848 utáni időszakra vonatkozó, jelenleg még hiányzó adatok pótlása. Ez eddig rajtunk kívül álló okok miatt nem történt meg. A kiinduló kutatási tervben kitűzött célként szerepelt, hogy a kutatott intézmények levéltárában is végzünk majd kutatásokat. Többszöri előzetes egyeztetés után az Óvári Akadémia létező, de bizonytalan időre zárva tartó levéltárába végül nem sikerült eljutnunk (sőt, az utolsó egyeztetési kísérletekre választ sem kaptunk). Ezeknek az adatoknak a begyűjtése után lesz lehetőségünk annak alapos, prozopográfiai bázisú elemző vizsgálatára, hogy melyik társadalmi rétegből érkezett a hazai mezőgazdasági modernizáció motorját jelentő professzionális gazdasági szakemberek első gárdája; és arra is, hogy feltárjuk és megvizsgáljuk a professzionizációs folyamat szakaszait.

Ennek a folyamatnak egy másik ágát, a szakmai tudásanyag formálódásának és kanonizálódásának történetét ugyancsak elkezdjük feltárni. Két konferencia előadásomban – amelyek tanulmánytá dolgozva a közeljövőben megjelennek – ezeknek a vizsgálódásoknak az első eredményeit tettem közzé. Egyfelől – egy szűkebb fókuszú vizsgálatban – nyomon követtem azt, ahogyan a nemzetgazdaságtan mint tantárgy bekerült a gazdatiszti képzés kurrikulumba. Ennek ugyanis meglátásom szerint – ahogy ezt korabeli szakmai közbeszéd és a későbbi tapasztalatok is igazolják – alapvető szerepe volt az elméletileg tudatos, előrelátó és kalkuláló (egyszóval modern) mezőgazdálkodás kialakulásában. Az elméleti alapozású, ugyanakkor a mezőgazdasági kísérletezés gyakorlatára is erősen támaszkodó képzési program kialakítása szorosan követte a hasonló nyugat-európai intézetek munkáját. Ezt, vagyis a hazai agrárképzésnek az európai összehasonlításban történő elemzését végzem el a másik

dolgozatomban, különös hangsúlyt fektetve a tudományos transzferek és hazai innovációk vizsgálatára.

A meglévő adatok mélyebb elemzése egyfelől, másfelől pedig a professzionalizálódás más csatornáinak a feltárása további kutatások feladata lesz. Mivel korábban részletesen foglalkoztam a hazai gazdasági egyesületek történetével, kézenfekvő, hogy legelőször is ezek szakmásokban betöltött funkciójának elemzését emeljem be a professzionalizáció kutatásába. Ez újabb dimenzióval bővítené a munkámat – és beépülhetne a tervezett habilitációs monográfiám tartalmába is. Hasonlóképpen további kutatási irányt nyitottunk meg azzal, hogy Penelope Corfield (*Power and the Professions in Britain 1700-1850*, Routledge, 1995) nyomán a hivatások képviselőit ábrázoló karikatúrák szisztematikus összegyűjtésébe kezdünk. Az élclapokban található ábrázolások mint a régebbi- és újonnan megjelenő hivatások percepciói beszédes forrást kínálnak, amelynek kiaknázása ugyancsak további kutatások tárgya lesz. A kutatócsoport tagjai és a kutatáshoz szakmai gyakorlat keretében csatlakozó hallgatók szisztematikusán átvizsgálták a korszak (19. század második fele) legjelentősebb humor-magazinjait (Borsszem Jankó, Üstökös, Bolond Miska, Bolond Istók), amelyekből több tucatnyi képet gyűjtöttek össze.

V. Összegzés

A kutatócsoport működése/működtetése és az elvégzett munka több tanulsággal is szolgál. Egyfelől úgy érzem, hogy a résztvevő hallgatók számára új, kézzelfogható és hasznos tudást sikerült közvetíteni, amelyet közülük többen is beépítettek/beépítenek további munkáikba. Örömmre szolgál, hogy a csoport abszolváltn történész doktorandusz tagja profitálni tudott a közös szövegelemzésekből és a kutatócsoport szemináriumok tapasztalatait be tudja építeni a disszertációjába; ugyancsak örömteli, hogy a másik történész résztvevő a csoportban megismert prozopográfiai módszert kimerítő módon használja majd a disszertációjában. A szociológushallgatók közül egy résztvevő döntött úgy, hogy MA szakdolgozatát a professzionalizáció elméletének szenteli. Ugyanakkor mindenképpen tanulságos az is, hogy a kezdetben lelkesen bekapcsolódó hallgatók egy része idő közben lemorzsolódott (ami megnehezítette a folyamatos munkát), illetve az egyetemet elhagyó, végzett diákok – természetesen – elhagyták a csoportot, sőt az esetek többségében velük végleg megszakadt a kapcsolat.

Ugyancsak fontos eredmény, hogy a kutatócsoporti munka meghatározóan járult hozzá egy BA-szintű szakszeminárium és egy MA-s kutatószeminárium kidolgozásához. Ezek azóta stabilan beépültek a szociológia szak képzési terveibe. E téren nagyon fontos további feladatot jelent, hogy a megtervezett és gondosan összeállított szöveggyűjteményt ne engedjük elsikkadni, és mindenképp megfelelő módot találjunk a legalapvetőbb szövegek magyarra fordítására, ugyanis egyértelmű tanulság, hogy a magyarul elérhető irodalom sokkal könnyebben épül be tudományos közbeszédbe.

Végezetül, úgy gondolom, hogy a megnyitott és több esetben még le nem zárt kutatási irányok nem csak a csoport mindvégig aktív résztvevőinek, hanem jó esetben további hallgató-generációknak fognak (szakmai gyakorlat, kutatószeminárium stb. keretében) kutatási lehetőséget biztosítani.

Budapest, 2017. december 10.